

Een paleis komt weer tot leven

20

Het is nog maar enkele jaren geleden, dat een Hagenaar schamper opmerkte: 'Wat, Den Haag residentie? Het is een stad van lege paleizen.'

Deze bittere opmerking viel nauwelijks te weerspreken, al is het waar dat het Huis ten Bosch nogal eens – zij 't kortstondig – in gebruik was en het architectonische kleinood aan het Lange Voorhout (vele jaren bewoond door koningin Emma) al geruime tijd door prins Claus als werkruimte wordt gebezigd. Over het paleisje in de bocht van de Kneuterdijk schreven we in ons nov./dec.-nummer 1978. Nu over het bij de oudere generaties meest bekende paleis in Den Haag, dat in het Noordeinde, dat eigenlijk na de troonafstand van koningin Wilhelmina niet meer dan een lege huls was, ook al was er vele jaren het Institute of Social Studies in gevestigd. In ons nummer (jrg. 54, nr. 2) schreven we hoe ingenomen we waren met de beslissing om dit koninklijke paleis te restaureren. Het zal dan wel een nieuwe bestemming krijgen. Aan die restauratie wordt sinds geruime tijd gewerkt. Het zal nog wel een flinke poos duren alvorens het werk gereed zal zijn, maar nu reeds willen we aan de geschiedenis en de restauratie van Noordeinde 68 enige aandacht schenken, zulks mede naar aanleiding van de op 31 januari jl. aangekondigde wisseling op de troon.

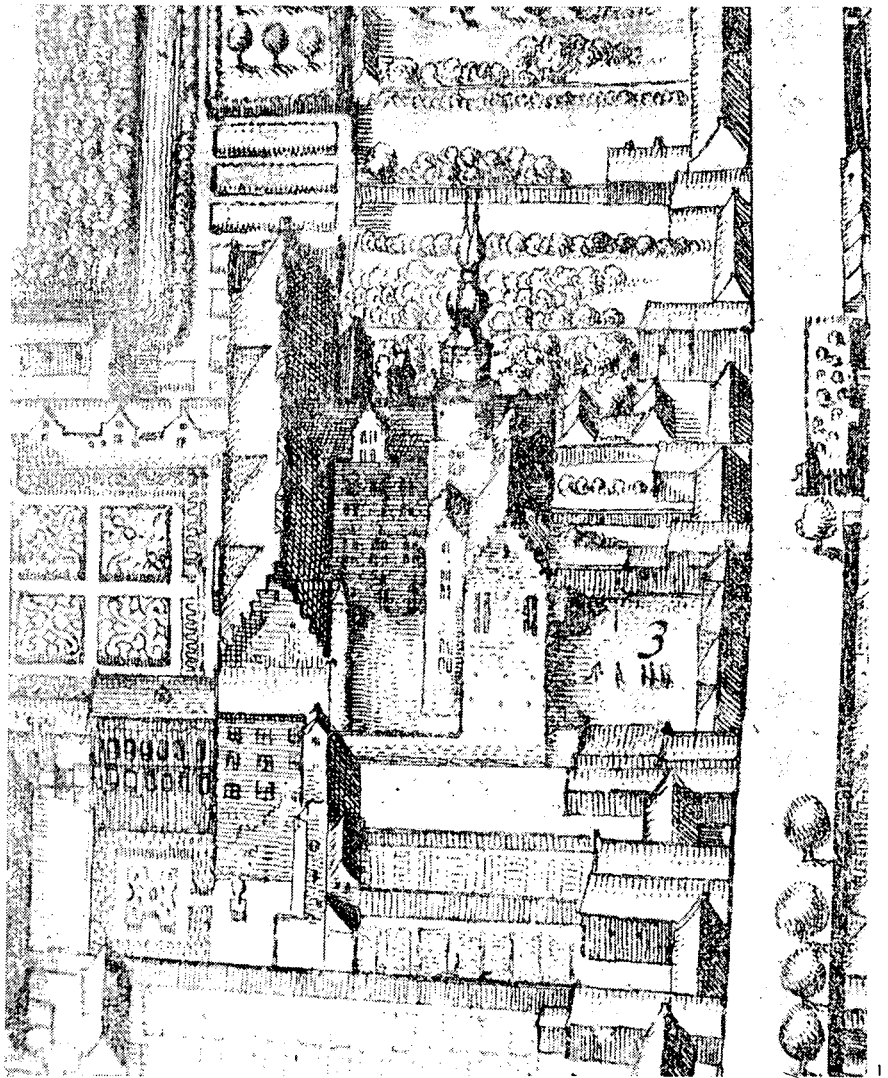
weduwe Goudt was bepaald niet onbemiddeld. Jammer voor haar dat haar jeugdige echtgenoot een berooid Bourgondisch edelman in de kortste keren haar geld er doorbracht. Jonker Guillaume de Grandt 'hanterende zijne geneuchte ende nyet verder denckende' verloor namelijk veel geld met dobbelen en andere vermaken. Na de dood van zijn vrouw noopten de schuldeisers de Grandt zijn huis met o.m. een boomgaard te verkopen. Het bracht 4600 ponden op. De Grandt is toen blijkbaar een beter leven gaan leiden, want hij werd bekend als baljuw van Den Haag en 'meester-knaap' van de houtvesterij van Holland.

Huizen- en grondspeculatie bestonden

Er is misschien over geen koninklijk paleis zóveel geschreven als over dat aan het Haagse Noordeinde dat evenmin als het paleisjuweeltje aan het Lange Voorhout en het voormalige paleis in de bocht van de Kneuterdijk oorspronkelijk de bestemming had als huisvesting van Oranje's. Van de buitenplaatsen en paleizen, die ze wél bouwden, is vrijwel niets meer over.

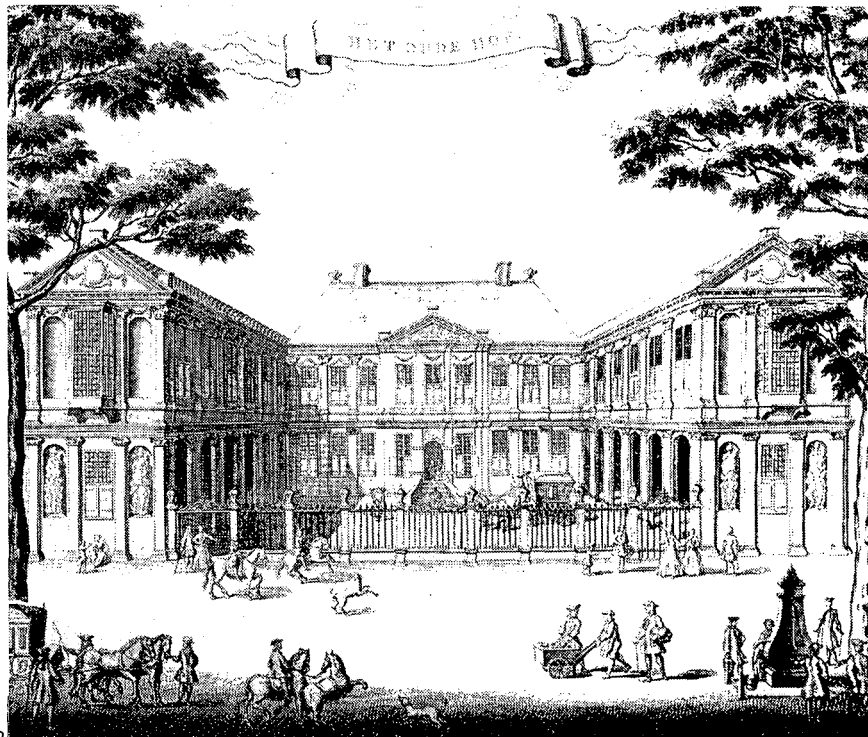
We zeiden het al, er is over het koninklijk paleis aan het Haagse Noordeinde veel geschreven. Er bestaat een overvloed van bronnenmateriaal. We hebben er hier en daar voor het volgende historische verhaal in gegrast.

Het paleis aan het Noordeinde is in opdracht van de ontvanger-generaal Willem Goudt in 1533 als 'heerenhuis' gebouwd. In de loop der eeuwen is het uiterlijk herhaaldelijk veranderd, maar ook het inwendige onderging dikwijls wijzigingen omdat de verschillende bewoners nu eenmaal hun eigen eisen stelden of er althans andere inzichten op nahielden dan zij die er vroeger in leefden. Het was het huis aan te zien dat er een welvarend en machtig man woonde. We noemden hem 'ontvanger-generaal', maar romantischer klinkt de titel 'Ontvanger der keizerlijke bedden', hetgeen in onze tijd misschien het beste overeenkomt met de functie van directeur-generaal der belastingen. Na de dood van Willem Goudt, trad zijn weduwe op 53-jarige leeftijd in het huwelijk met een 23-jarige jongeling. Hij deed daar wat je noemt een goed huwelijk mee, want de

kennelijk ook in de 16e eeuw, want nauwelijks een jaar later werd het huis aan het Noordeinde opnieuw verkocht, maar toen voor 6200 ponden. Eigenaresse werd Adriana van Persijn, weduwe van de heer Van Brandtwijk. Samen met haar broer Pieter liet zij het huis geheel verbouwen en verfraaien, geen overbodige luxe want vooral het interieur moet er nogal verwaarloosd hebben uitgezien. Bij die 'restauratie' verloor het huis grotendeels zijn middeleeuws karakter. Het werd toen bekend als 'de huysinghe van Brandtwijk'. Het staat afgebeeld op een groot schilderij van een onbekende meester; het is te zien in het Haagse Gemeentemuseum. Men onderscheidt er een hoofdgebouw met naar de weg toegekeerd een gotische trapgevel met pinakels en daarbovenuit een toren met dubbele spits; verder tegen de zijkant een ondiepe vleugel met een wat lagere trapgevel en achteraan links nog een vleugel of los bijgebouw met een dakkapel en daarop nog een klein spitsje.

Veel hebben de Brandtwijs niet in het Noordeinde gewoond. In de roerige tijd waarin zij leefden, gaven zij kennelijk de voorkeur aan Delft. Om financiële of andere redenen verhuurden de Brandtwijs het huis aan het Noordeinde aan hoge personages, totdat de Staten van Holland het in eigendom verwierven. Dat was in 1595; de Staten hebben er 14.200 ponden voor moeten neerleggen. Eerder hadden de Staten de huur overgenomen van de graaf van Hohenlohe ten behoeve van Louise de Coligny die er met haar toen 7-jarige zoontje Frederik Hendrik introk. De bouwkundige toestand moet toen opnieuw te wensen overgelaten hebben. Niettemin hield Louise de Coligny er een levendige hofhouding op na met nogal wat Franse gasten, waaraan het huis zijn tijdelijke naam van 'Huysinghe Vranckrijk' ongetwijfeld te danken zal hebben gehad. In 1609 besloten de Staten van Holland en West-Friesland het vorstelijk verblijf, dat intussen was uitgebreid met aangrenzende huizen en grond, te schenken aan Louise de Coligny en aan Frederik Hendrik en 'syn wettelycke descendenten' (nakomelingen) 'ter erkentnisse van de grote offers in goet ende bloet', die Prins Willem van Oranje voor 'de vrijheijt ende welstant der Nederlanden' had gebracht. Nog in hetzelfde jaar werd

1
VOGELVLUCHTTEKENING VAN HET OUDE
HOF IN 1616

2
HET PALEIS AAN HET NOORDEINDE;
GRAVURE UIT 'BESCHRIJVING VAN
'S-GRAVENHAGE' DOOR JACOB DE RIEMER
1729/39
FOTO: GEM. ARCHIEF 'S-GRAVENHAGE

de huysinghe uitgebreid met de daarachter liggende weide, groot vier morgen en éénhonderdtweeënveertig roeden, gekocht van de Gasthuismeesteren van het St. Nicolaas-Gasthuis. In 1640 – Frederik Hendrik was toen al lang getrouwd met Amalia van Solms – werd het vorstelijk verblijf door Pieter Post naar een ontwerp van Jacob van Campen verbouwd. De toen geldende Hollandse stijl is door een verbouwing in de 19e eeuw tientallen jaren nauwelijks te herkennen geweest. Een restauratie na de brand in 1948 heeft de gevel weer het aanzien van de vorige periode teruggegeven. Maar nu lopen we toch op de geschiedenis vooruit.

Volgens een beschrijving uit de 17e eeuw kwam men het paleis binnen via een rui-

me entreehal met daarop aansluitend enige zalen voor ontvangsten. Een houten trap leidde naar de boven de hal gelegen voorzaal met antichambres en kabinetten. Recht achter de voorzaal lag de grote zaal, die nu balzaal heet, ongeveer 10 bij 25 m, door kruisvensters verlicht, met 'spiegelwerck ende cieraten' van schrijnwerker Azarias Maertens, een houten gewelf met vijf vakken waarin vogels zijn geschilderd, een schoorsteenstuk van Willeboorts, voorstellende Eneas en Dido, en wanden behangen met 19 tapijten van Pieter de Cracht. De passage naar de aangebouwde trap was beschilderd door Christiaan van Couwenbeerch. Pieter Post werd in de uitvoering van de bouwkundige werken bijgestaan door Mathieu du Bus, die het beschilderen en vergulden van zalen e.d. voor zijn rekening nam. Voor de monumentale schoorsteenmantels tekenden Pieter van Spaingen en Barth. Dryffhout. Het interieur moet rijk geweest zijn aan kostelijke meubelen en een keur van schilderijen met bijbelse voorstellingen, zeegevechten en portretten van Oranjes.

Over het exterieur lezen we dat een verguld ijzeren hek van sierlijk smeedwerk, waarin drie doorgangen voor de koetsen waren uitgespaard, het voorplein van het oude Hof afsloot. Een bordestrap verleende toegang tot de boogvormige hoofdepoort. De nissen in de vleugels waren versierd met beelden en trofeeën. Het was, aldus Jacob van der Does, het 'allerschoonst gebouw van onzen Haag, heerlijck verciert met koniglyke salen.'

22 De schilderstukken boven de schouwen, de beelden in de portalen, de Venetiaanse spiegels, de Indische en Turkse behangsels, het gouden en zilveren vaatwerk, getuigden van de smaak en de kunstzin van Frederik Hendrik.

In weer een andere beschrijving wordt er ook de aandacht op gevestigd dat het paleis ten tijde van Frederik Hendrik er anders uitzag dan in de periode vóór 1948, het jaar waarin een brand een deel van het paleis vernielde. Zo lezen we, dat de ramen nog met kleine ruiten waren ingezet en halverwege van luiken waren voorzien; de trap was veel smaller en hoger en er was geen balcon boven de ingang.

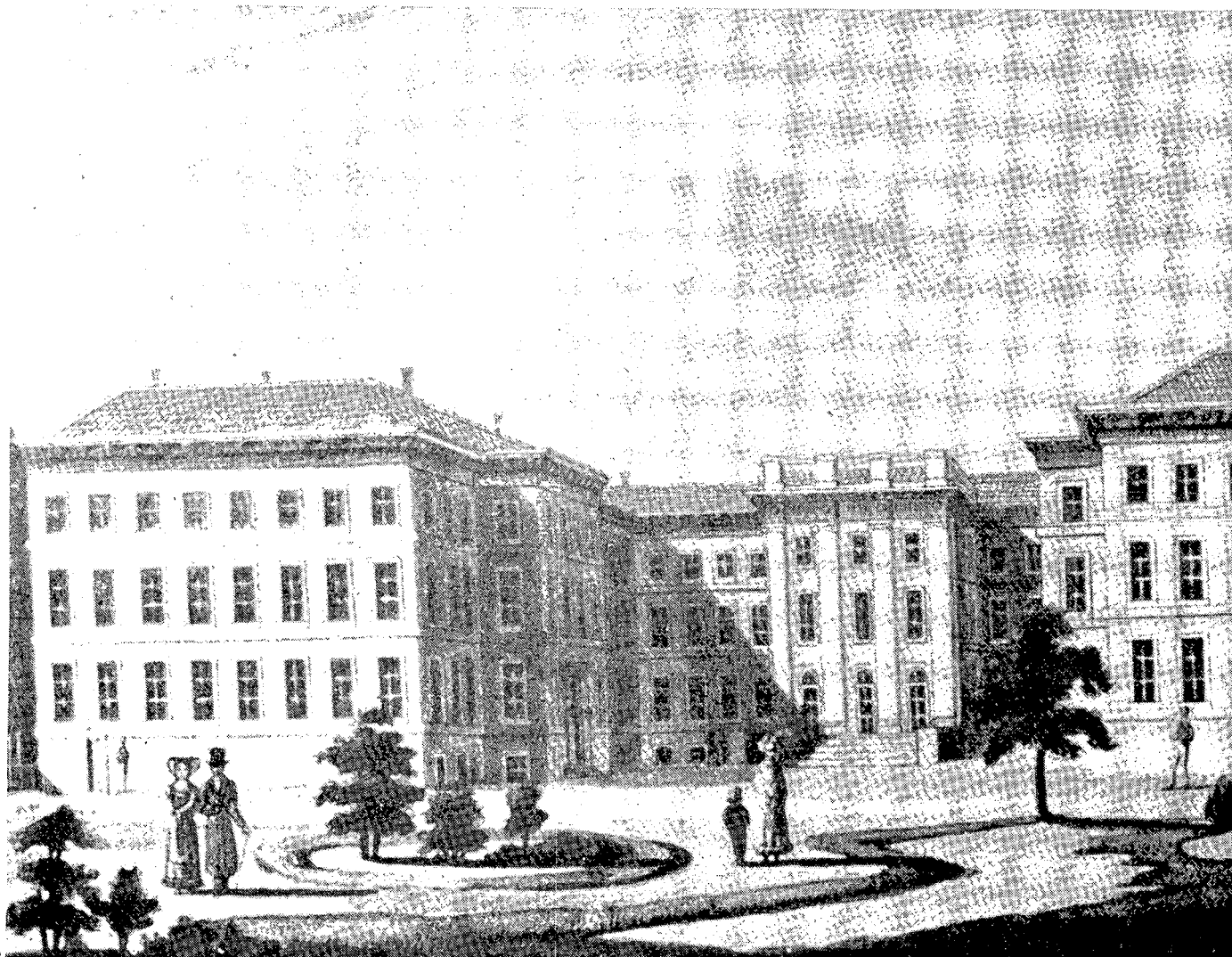
Aan de hand van oude prenten en schilderijen zou over de architectonische veran-

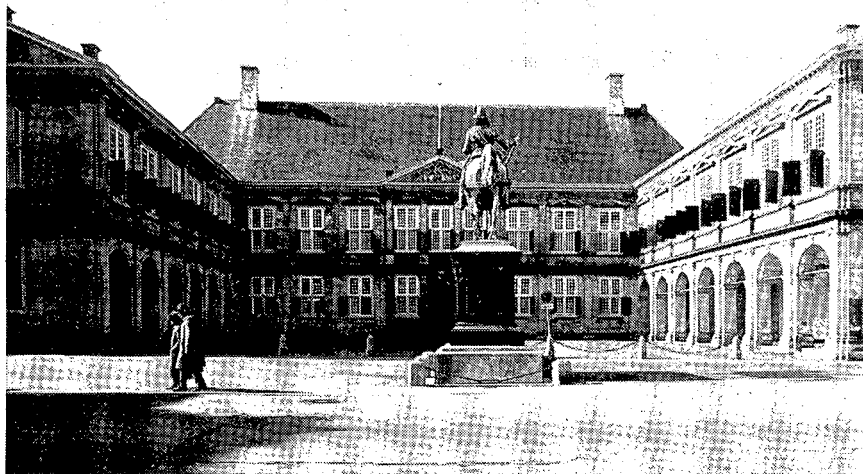
deringen, die het paleis in de loop der eeuwen heeft ondergaan, nog veel te zeggen zijn, maar we moeten ons in dit artikel enige beperkingen opleggen. Wel is het van betekenis er op te wijzen dat het paleis in de vorige eeuw met één verdieping werd verhoogd. Dat gebeurde door de toentertijd bekende architect Ziesenis. Er moest toen ook heel wat worden geres- taureerd.

Na de dood van stadhouder Willem III kwam het paleis door vererving in het bezit van Frederik I, maar in 1754 kocht het Huis van Oranje het paleis terug. In- tussen hadden er wel bekende figuren ge- logeerd, zoals aartshertog Karel van Oostenrijk, de latere keizer Karel VI en koning George van Engeland met de

prins van Wales. Ook Voltaire heeft er vertoefd en bij die gelegenheid niet zonder reden geklaagd over de vervallen toestand waarin het gebouw toen verkeerde. Het was in die tijd, dat het Oude Hof als Pruisisch gezantschap fungeerde.

We nemen nu een wat forse stap en herin- neren er aan, dat ook de bekende generaal Pichegru er heeft verbleven. Na het ver- trek van de Fransen nam koning Wil- lem I er zijn intrek en sedertdien is er altijd sprake geweest van 'het koninklijk paleis' aan het Noordeinde, dat vooral in deze eeuw verscheidene keren het cen- trum is geweest van ons nationale volks- gebeuren. Enige bijzondere gebeurtenis- sen springen er daarbij uit, zoals de gran- dioze manifestaties ter gelegenheid van

3
DE ACHTERZIJDE VAN HET PALEIS; BEGIN 19E
EEUW

4
HET KONINKLIJK PALEIS AAN HET
NOORDEINDE NA DE RESTAURATIE, DIE
VOLGDE OP DE BRAND IN 1948
FOTO: GEM. ARCHIEF 'S-GRAVENHAGE

VOOR ZOVER NIETS ANDERS VEMELD ZIJN
DE ILLUSTRATIES EN PLATTEGRONDEN TER
BESCHIKKING GESTELD DOOR HET
ARCHITEKTENBUREAU KRUGER B.V.,
VOORBURG

de verloving en het huwelijk van (toen nog) prinses Juliana en prins Bernhard, de uitbundige vreugde ook bij de geboorte van prinses Beatrix en de terugkeer van koningin Wilhelmina na de bevrijding in 1945.

Aan de tuin (park) en de Koninklijke Stallen gaan we ditmaal voorbij. Maar wel willen we Johan Gram nu even aan het woord laten, die in 1893 schreef: 'Geen buitenman, die de hofstad bezoekt, zal het nalaten, wanneer hij in het Noordeinde dien stoeren Willem den Zwijger, die zoo uittartend en vol zelfbewuste kracht op zijn Frieschen klepper is gezeten, met open mond en oog heeft aangestaard, daarna een eerbiedigen blik naar het Paleis te werpen, dat zoo bescheiden, zonder eenige aanmatiging in

zijn weinig zeggend voorkomen, min of meer verloren daar voor hem ligt. Als Willem de Zwijger op zijn breed geschoft ros er flink op inrijdt, zou het lage paleis er wel eens kunnen bezwijken: dien indruk geeft de zich weinig verheffende koninklijke woning tegenover den reusachtigen ruiter op het onversaagde paard'.

Tot zover het oordeel van zo'n negentig jaar geleden over het koninklijk paleis: Noordeinde 68. De indruk van Johan Gram was juist. In vergelijking met paleizen in Engeland, Duitsland, Frankrijk en Oostenrijk, was de vorstelijke woning in Den Haag inderdaad niet indrukwekkend, en wat er ook aan zal worden gerestaureerd het zal nimmer de koninklijke verblijven in Europa kunnen evenaren, al spraken de namen van sommige vertrekken wel aan, zoals de Louis XIV eetzaal, de Rembrandtzaal, de Indische en de Japanse zaal, terwijl er behalve de reeds genoemde grote balzaal ook nog een kleine balzaal was.

Het paleis en het ruiterstandbeeld zijn sinds tientallen jaren als 't ware één geheel in onze voorstelling ter plaatse. Over het standbeeld vermeldde A. J. Riko in *Die Haghe* (1907), dat het 'gemodelleerd (is) door den comte de Nieuwerkerk'. Het is gegoten in twee stukken, nl. het paard en de ruiter met zadel, op het paard sluitende.' De oprichting van het standbeeld geschiedde op initiatief van koning Willem II. Het werd op 17 november 1845 onthuld, ter gelegenheid waarvan grote feestelijkheden werden gehouden'. Aan-

vankelijk stond het standbeeld, blijkens een steendruk uit 1848 meer naar de Heulstraat, dus niet recht in het midden voor het paleis.

Hoewel het paleis aan het Haagse Noordeinde toch zovele nationale gebeurtenissen, vooral sinds het einde van de vorige eeuw, heeft beleefd, blijkt de vorstelijke woning voor prinses Wilhelmina nooit een echt gezellig home te zijn geweest, behalve in haar kinderjaren. Terwijl prinses Wilhelmina in haar boek 'Eenzaam maar niet alleen' in bijkans lyrische bewoordingen over Het Loo en het Huis ten Bosch schrijft, schenkt zij nauwelijks aandacht aan Noordeinde 68. Op blz. 38 lezen we er nog het meest over: 'De kamers van moeder op het Noordeinde lagen in een vleugel, die alleen uitzag op de achterkant van de daken van de Molenstraat. Tussen haar ramen en die dakprofielen was een hoge muur, die een binnentuintje van het paleis begrensd. In dit tuintje stonden oude hoge bomen, waarin ontelbaar veel duiven 's winters beschutting zochten voor de stormen. Het bovenste gedeelte van de muur was op de hoogte van onze ogen, daar keken we dus altijd tegenaan. Zo was onze blik geheel ingesloten en van de rest van de wereld zagen we niets.' Een herinnering uit de tijd, dat de prinses nog een kind was.

Voor ons, die bij de uitoefening van ons beroep, vele jaren uit een achterkamer van een huis aan de Molenstraat tegen een vleugel van het paleis hebben aangekeken en het paleis ook verscheidene keren bezochten, is het Huis van Goudt nimmer inspirerend geweest en heeft het ook nooit een 'koninklijke' indruk op ons gemaakt. Maar het is waar, in de tijd dat Willem Goudt het liet bouwen, was het voor Den Haag wél naar aanzien en omvang een vorstelijk verblijf.

v.d.W.

Bronnen:
Prinses Wilhelmina: Eenzaam maar niet alleen; 1959
Jaarboeken van Die Haghe
F. Allan: De stad 's-Gravenhage; 1859
Johan Gram: 's-Gravenhage in onze tijd; 1893
Jacques R. W. Sinnighe: Haagse paleizen; 1959
Secundus: De Residentiebode; 1936
T. Riemers: Specie (bedrijfskrant HBG); 1978